

Марія Польова

ІНТЕРВ'Ю З ОЛЕНОЮ ФЕШОВЕЦЬ

Олена Василівна Фешовець – українська перекладачка, філолог, викладач англійської мови. Авторка першого повноцінного українського перекладу роману Дж. Р. Р. Толкіна “Володар Перстенів”.

Як Ви стали перекладачем?

Просто почала перекладати. Якщо згадувати, то ще під час навчання в школі я щось перекладала, такі маленькі проби. Потім навчалась на факультеті іноземних мов, і в той час на мене особливо вплинули декілька людей. Коли хтось хвалить чи відзначає, то з'являється натхнення щось робити далі. На першому і другому курсах у мене була викладачка англійської Дацько Юлія Михайлівна, і завжди, коли доводилось щось перекласти, в мене добре виходило. Ще тоді у мене з'явилась думка займатися перекладом, хоч я навчалась на вчителя англійської. А згодом мені дуже пощастило, коли Марія Богданівна Габлевич організувала гурток при Львівській консерваторії для студентів різних факультетів. Все почалося із оповідань Едгара По, два з них згодом опублікували. Мені було дуже цікаво і здавалось, що переклад – це реальна справа, зробиш – і вийде текст, комусь потрібний і цікавий. Потім я почала ще й усно перекладати, поєднуючи переклад з викладанням англійської.

Ви перекладаєте лише з англійської? Чи володієте іншими мовами?

Думаю, краще знати щось одне дуже добре, тому працюю тільки з англійською, хоча колись переклала п'єсу Ежена Йонеску з французької. Наприклад, зараз я працюю з дуже складним текстом, і хоч вважаю, що англійською володію дуже добре, бачу, що мову можна вчити безкінечно. Щодо інших мов, не знаю, чи можна сказати, що це знання; можу спілкуватись польською, вивчала французьку, німецьку, італійську.

Розкажіть, будь ласка, як проходить сам процес перекладу. Які перші кроки при перекладі роману, оповідань чи інших творів?

Звичайно, насамперед потрібно дізнатись якісь загальні речі, про твір, про автора, бажано прочитати цілий твір наперед, хоча це не завжди виходить. А потім відразу починаю працювати, тобто роблю чернетку, через декілька днів або й через тиждень редагую, але все залежить від тексту, з яким працюю. Іноді хочеться відполірувати до останнього слова одразу, а деколи залишаю якусь частину й повертаюсь до неї через довший час.

Хто з відомих теоретиків чи практиків перекладу найбільше вплинув на Ваш професійний розвиток?

Під час навчання в університеті і в школі перекладу я дуже багато читала теорії, зараз важко пригадати. Вважаю, що все потрібно усвідомити, а потім воно вже починає працювати на практиці. Це як вивчити граматику іноземної мови, але коли мову опануєш, про граматику вже не думаєш. А щодо впливів, то для мене були важливими кілька людей. Мені дуже пощастило спілкуватись з Марією Габлевич, адже вона феноменальна людина, надзвичайно захоплена перекладом і мовою. Крім того, я ще вчилась у школі перекладу та інтерпретації художніх та наукових текстів “Перекладацька майстерня-2001”. Дуже хороший проект, хоча, на жаль, він не мав продовження. У школі було дуже багато практики,

там були зібрані одні з найкращих українських перекладачів, і студенти мали нагоду вживу працювати з ними над текстами. Отож, через багато років після університету мені ще раз випала нагода спілкуватися з Марією Богданівною, і саме вона багато допомагала мені з практикою.

Вплинула, звичайно, і Роксолана Петрівна Зорівчак, завдяки кому я дуже багато читала теорії. Я була серед її перших студентів курсу “Теорії і практики перекладу” в ЛНУ імені Франка, і вона керувала мою дипломною роботою “Гамлет в інтерпретації Г. Кочура”.

Ще один перекладач, який вразив мене своєю величю і водночас скромною постаттю, глибинним знанням античності, своїм непересічним талантом перекладача і літератора, – це Андрій Олександрович Содомора. Завжди згадуватиму його з вдячністю і матиму за взірць перекладача. Знову ж таки, завдяки Роксолані Петрівні він часто з'являвся на перекладацьких семінарах в університеті, а завдяки Марії Богданівні був одним із наставників у “Перекладацькій майстерні”.

Як Ви долаєте неперекладність? Чи пригадуєте якийсь із перекладів, що давався особливо важко?

У найгірших випадках щось доводиться пропускати. Існують такі ситуації, коли нічого не можна вдіяти. А взагалі потрібно вперто шукати рішення і, звичайно, використовувати фантазію. Конкретні приклади зараз не можу згадати, але, звичайно, в Толкіна були такі речі, які губилися так чи інакше. Зараз я працюю з дуже складним текстом, “Catch-22” Джозефа Геллера. Наприклад, інколи можна надолужити недовомлене пізніше чи раніше в тексті. Іноді видається, що Геллер використовує забагато складних конструкцій і деколи можна обійтися без певного нюансу, який він додає до вже достатньо вималюваного образу. Або ж синоніми, наприклад, прикметник “похмурий” в англійській мові має численні синоніми, і Геллер їх активно використовує, а в українській стільки відповідних синонімів знайти важче, тому й виходить деяке спрощення.

Як Ви отримуєте замовлення та чи є у Вас якісь критерії добору творів для перекладу?

Сама творів я ніколи не обирала, але в мене таке відчуття, що вони до мене приходять тоді, коли треба, і саме те, що треба. До прикладу, коли я закінчила перекладати Толкіна і приїхала з навчання з Америки, я через певний час почала працювати з видавництвом “Свічадо”. І вони мені запропонували твір “Дике серце” Джона Елдреджа, який мені відразу дуже сподобався. Під час перекладу виявилось, що автор був страшенно захоплений творчістю Толкіна: постійно цитував, поділяв його філософію і т.і. Текст запропонувало видавництво, але я відчула, що він мені підходить.

Скажімо твір, з яким я працюю зараз, мені запропонували, тому що думали, що там буде потрібно вигадувати прізвиська українською, так як у “Володарі Перстенів”. Але, дійшовши майже до кінця перекладу, я розумію, що з вигадуванням, мабуть, нічого не вийде, напевне їх доведеться просто транслітерувати. Але цей твір про війну, – антивоєнний роман. Я не знаю, чи добре це, чи погано, що я той текст перекладаю, коли в нас іде війна, але думаю, в тому теж є якийсь сенс.

Я ніколи сама не шукала творів, мені завжди хтось щось пропонував, але, з іншого боку, в мене і нема надто великих здобутків. Опубліковано десь до десятка книжок, з художніх перекладів найбільший – це трилогія “Володар Перстенів”. Є ще оповідання неопубліковані, п'єси. Загалом, завжди мені дуже щастило, що зі всіма текстами, з якими я працювала, не

відчувала ніякого дискомфорту. Тільки зараз відчуваю певний дискомфорт, і то лише тому, що текст дуже складний.

Який переклад, що Ви виконали, найбільше Вам запам'ятовся?

Найбільше, звичайно, “Володар Перстенів”, тому що роман був дуже великий і дуже складний. Зокрема, всі говорять про складність прізвиськ, але й у роботі з самим текстом потрібно було постійно шукати цікаві підходи. Повертаючись до тексту, з яким я працюю зараз, – це 500 сторінок надскладного тексту, в Толкіна було близько 1 200. Але мені всі переклади, з якими я працювала, завжди подобались та імпонували.

Які книги плануєте перекласти в майбутньому?

Не планую нічого, хоча, наприклад, якийсь час носилася з ідеєю перекласти одну англійську авторку. Думаю, що прийде саме те, що треба, так як у “Володарі Перстенів” з гобітом Фродо – Перстень сам його вибрав.

Який досвід та знання важливі для перекладача художньої літератури?

Тут можна говорити безкінечно. Найперше, звичайно, потрібно знати мову: і англійську, чи ту, з якої перекладаєте, і українську. Бо якщо не знати мови глибинно, не знати культури, в якій мова функціонує, якщо не бути начитаним, то ніякий словник не допоможе. З іншого боку, треба знати й українську мову, чути її такою, як вона є у щоденному вжитку. Адже мова не зводиться тільки до слів, що в словнику. Досвід і спеціальні знання, звичайно, теж важливі. Якщо перекладаєте з медицини, потрібно щось знати з цієї сфери і бути елементарно начитаним. От, наприклад, автор роману “Catch-22”, крім військового досвіду, закінчив магістратуру з літератури, на якій я також вчилася в Америці. І читаючи роман, я це відразу помітила через численні літературні алюзії. Коли ви працюєте з художнім текстом, ви ніколи не можете передбачити, з чим доведеться зустрітись. Автори пишуть про свій життєвий досвід, тому не можна перекласти чи описати щось, якщо Ви чогось подібного в житті не пережили. Наприклад, в Толкіна було дуже багато художніх описів і, щоб їх передати, потрібно було все уявити, адже він малює картини словами, а це означало, – хоч щось подібне колись побачити. Тому варто подорожувати, вчитися чогось нового, мистецтва, музиці. Так, в Толкіна проза мала ритм, який треба було відчути, адже добра проза також має ритм, хоча він прихованіший, ніж в поезії, і його треба вміти почути. Моя музична освіта мені безперечно в тому допомагала. Звичайно, треба бути багатосторонньою особою і вчитися без кінця.

Ви перекладаєте тільки прозу чи поезію також?

Ніколи не мала бажання перекладати поезію, але була така ситуація, коли довелося перекласти вірші в “Дикому серці”. Думаю, вийшло не зле, принаймні, краще, ніж в поета, до якого я з тими перекладами зверталася. Також, на щастя, не маю амбіцій до власного письма. Інколи помічаю, що молоді письменники чи поети, коли перекладають, часто “перекладають себе”. А перекладач повинен вміти бути не собою, а завжди кимось іншим, тому що переклад – творча, але й скромна діяльність.

Що Ви можете поради перекладачам-початківцям, які прагнуть перекладати художню літературу?

Знайти якийсь текст, який їм справді цікавий, адже все виходить з практики. До речі, з приводу вибирання: згадала, був один випадок, коли я вибрала сама оповідання, подаючись на перекладацьку школу: Фолкнер, Керрін Анн Портер, Джеймс Джойс. Їх я вибрала, тому що вони були дуже складні і стиль був цікавий для мене. Тому я думаю, що варто почати з малої форми і просто друзям почитати, дати на рецензію досвідченому перекладачеві,

спробувати в журнал відправити. Звичайно, бажано, щоб була якась людина, яка б могла щось порадити, тому що з боку подивитись на себе дуже важко. Також потрібно бути дуже критичним і вимогливим до себе. Переклад – це ремесло, і вправність приходить з часом.

Дуже важлива правдивість у перекладі. Адже головна роль перекладача – вміти перекладати правильно, передати намір автора: фактажний чи художній. До того ж, потрібно завжди мати бажання дошукуватися правди і говорити правду. Можливо, це такий загально-моральний принцип, але з перекладом він діє на всіх рівнях. Також важливо мати повагу до автора і до слухача.